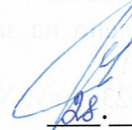

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор НАВС
полковник поліції

 Станіслав ГУСАРЄВ
28. 04 .2023

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІОЛОГІЯ

Статус дисципліни: обов'язкова

Рівень вищої освіти: перший

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: (08) «Право»

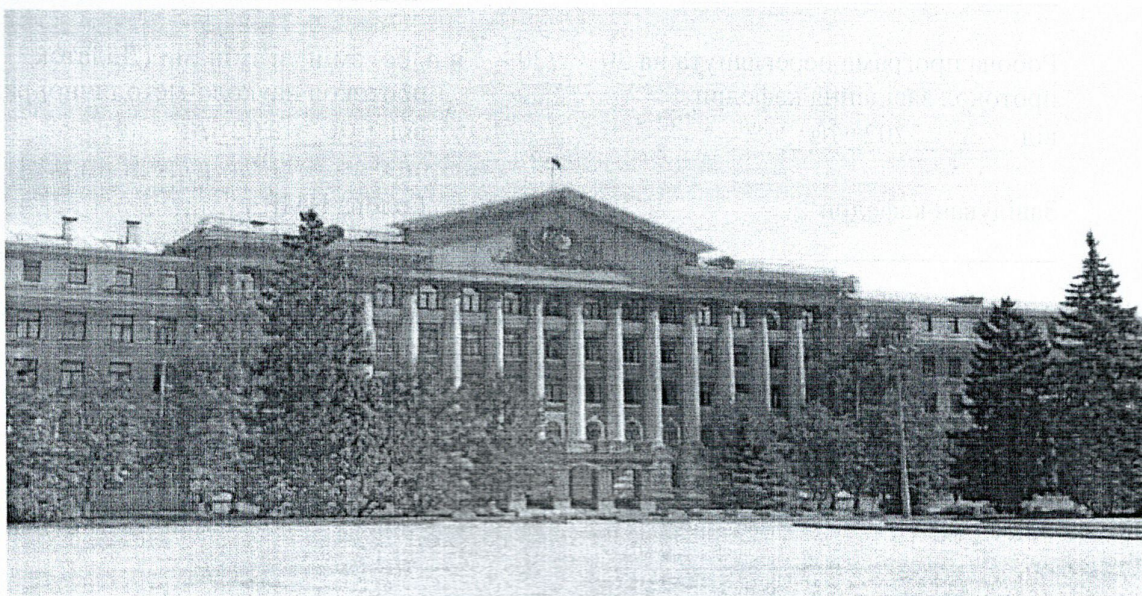
Спеціальність (081) «Право»

Освітня програма: Право

Форми здобуття вищої освіти: денна та заочна

Мова викладання: українська

Форма підсумкового контролю: залік

Київ – 2023 рік

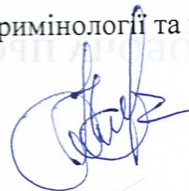
РОЗРОБНИКИ:

Юрій ЛЕВЧЕНКО – завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, професор;
 Віта ІВАЩЕНКО – професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент;
 Альона ЛИСЕНКО – викладач кафедри.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Протокол від 20.04.2023 року, № 18

Завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
 полковник поліції

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Схвалено науково-методичною радою НАВС

Протокол від 28.04.2023 року, № 11

Станіслав ГУСАРЕВ

Голова науково-методичної ради _____

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
 протокол засідання кафедри _____ протокол науково-методичної ради _____
 від ____ 202_ № __ від ____ 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
 протокол засідання кафедри _____ протокол науково-методичної ради _____
 від ____ 202_ № __ від ____ 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
 протокол засідання кафедри _____ протокол науково-методичної ради _____
 від ____ 202_ № __ від ____ 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом соціології є соціальне життя суспільства, закони і закономірності його функціонування та розвитку.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія» є: формування у здобувачів вищої освіти науково-обґрунтованих уявлень про суспільство, його соціальну структуру, сутність і зміст складних соціологічних явищ та процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві. Наприклад, у виявленні причин і джерел виникнення, усвідомлення природи різних соціальних конфліктів і пошуку адекватних шляхів їх подолання та вирішення. Вивчення цієї дисципліни дасть змогу здобувачам оволодіти фундаментальними основами важливих знань, уміннями та навичками підготовки і проведення конкретних соціологічних досліджень, сформуванню у майбутніх фахівців соціологічне мислення та культуру.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія» є: 1) надання здобувачам вищої освіти можливостей ознайомлення на лекціях з новітніми науковими та методичними досягненнями в сфері соціології; 2) створення оптимальних організаційних і методичних умов для самостійного вивчення курсу; 3) закріплення на семінарських заняттях знань про основні теоретичні положення соціології тощо.

Пререквізити:

філософія права, юридична логіка, теорія держави та права, конституційне право, юридична деонтологія, історія держави та права України, історія держави та права зарубіжних країн.

Постреквізити

міжнародний захист прав людини, міжнародне право, юридична психологія, кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право.

Компетентності відповідно до першого (бакалаврський) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 «Право»

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.
Загальні компетентності	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.</p> <p>СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.</p> <p>СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.</p> <p>СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.</p> <p>СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.</p>
---	--

Здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 081 «Право» повинні продемонструвати такі результати навчання:

РН1 Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.
РН3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
РН6 Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.
РН7 Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.
РН20 Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- основні поняття, що формують сучасну термінологію науки соціології;
- історію соціології;
- коло проблем, досліджуваних в рамках предмета соціології як науки;
- предмет, структуру, функції, принципи, методи, основні категорії та закони соціології як науки;
- сучасний стан та перспективи розвитку соціологічних галузей;
- сучасні уявлення про суспільство, його соціальну структуру;
- характеристику основних соціальних інститутів та соціальних організацій;
- сутність, зміст і предмет соціології політики;
- джерела виникнення соціальних конфліктів та способи їх запобігання і вирішення;
- особливості проведення соціологічних досліджень.

вміти:

- оцінювати і прогнозувати соціальні події та явища;
- аналізувати і порівнювати вітчизняні та зарубіжні соціологічні теорії;
- розвивати кругозір у галузі міжнародного життя та соціальних процесів;
- орієнтуватися у масштабних деструктивних соціальних процесах, властивих сучасному суспільству;
- оволодіти необхідними прийомами проведення соціологічних досліджень;
- захищати інтереси особи, суспільства, держави, виконувати конституційні

обов'язки, дотримуватися норм законодавства та вимагати цього від інших осіб.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни		
	денна форма навчання (д/б та ксф)	заочна форма навчання (ксф)	
	Рік підготовки		
	2	2	2
Загальна кількість годин – 90 (для денної та заочної форми навчання)	Семестр		
	3	3	3
	Лекції		
	14 год.	14 год.	6 год.
	Семінарські		
	16 год.	16 год.	6 год.
	Практичні		
	Самостійна робота		
	60 год.	60 год.	78 год.
	Вид контролю		
	залік	залік	залік

3. Тематичний план

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	всього	у тому числі				всього	у тому числі			
		Л	сем.	П	с. р.		л	сем.	п	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 1. Предмет, об'єкт, методи та функції соціології	10	2	2		6	13	2	2		9
Тема 2. Соціологія особистості	12	2	2		8	13	2	2		9
Тема 3. Соціологія девіантної поведінки	10	2	2		6	9				9
Тема 4. Суспільство як цілісна система	10	2	2		6	13	2	2		9
Тема 5. Соціальна структура суспільства	12	2	2		8	9				9
Тема 6. Соціальні організації та соціальні інститути	10		2		8	9				9
Тема 7. Соціологія політики	6				6	9				9
Тема 8. Конфлікт як форма суспільних відносин	10	2	2		6	9				9
Тема 9. Соціологічні дослідження	10	2	2		6	6				6
	Залік									
Усього годин	90	14	16		60	90	6	6		78

4. Плани семінарських занять

Тема 1. Предмет, об'єкт, методи та функції соціології.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття соціології, її предмет та об'єкт.
2. Історія розвитку соціології у країнах Західної Європи та США.
3. Історія становлення та розвитку соціологічної думки в Україні.
4. Функції соціології, її завдання у вирішенні проблем реформування суспільства.
5. Галузеві соціології, предмет їх вивчення.
6. Закони та категорії соціології.
7. Місце соціологія в системі суспільних і гуманітарних наук.

Тема 2. Соціологія особистості.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Сутність понять «людина», «індивід», «особистість».
2. Соціальна структура особистості. Структурні елементи особистості: фізіолого-біологічний, психологічний та соціологічний.
3. Типи особистості.
4. Рівні інтеграції індивіда в суспільство: соціально-економічний, функціональний, нормативний і міжособовий.
5. Соціалізація: сутність, поняття, механізми.
6. Самосвідомість, соціальний статус, система соціальних ролей.
7. Основні теорії особистості.

Тема 3. Соціологія девіантної поведінки.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Сутність соціальної девіації. Девіантна поведінка та її види.
2. Соціологічні теорії девіантної поведінки.
3. Соціальна норма і відхилення від неї.
4. Соціальні норми поведінки у різних соціальних категоріях і групах.
5. Типологія відхилень. Ознаки соціальних відхилень. Соціальний контроль.
6. Види девіантної поведінки підлітків: адитивна, психопатична, деліквентна.
7. Соціологічні теорії злочинності як девіантної поведінки.
8. Функції і зміст соціального контролю.
9. Злочинність як соціальне явище. Соціальні характеристики злочинної поведінки.
10. Теорії походження та причини злочинності.
11. Контркультура (субкультура) злочинного світу та її види. Чинники розповсюдження кримінальної субкультури в українському суспільстві.
12. Причини та чинники розповсюдження девіації.
13. Профілактика девіантної поведінки.

Тема 4. Суспільство як цілісна система.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Соціологічні уявлення про суспільство. Закони розвитку суспільства. Суспільство як система.
2. Визначення суспільства. Основні ознаки суспільства
3. Основні концепції виникнення суспільства.
4. Співвідношення понять «суспільство», «держава», «громадянське суспільство».
5. Основні методологічні підходи до розгляду суспільства.
6. Індустріальне та постіндустріальне суспільство.
7. Сучасний світ: постіндустріальне (інформаційне) суспільство.
8. Глобальні проблеми сучасного суспільного розвитку.

Тема 5. Соціальна структура суспільства.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття соціальної структури та її елементи.
2. Поняття та види соціальних груп.
3. Соціальні ролі і статуси.
4. Соціальні спільноти та їх види (за ступенем стійкості, за розмірами, за змістом).
5. Соціальні інститути (економічні, політичні, морально-культурні, у сфері сім'ї).
6. Класовий та стратифікаційний підхід до соціальної структури суспільства.
7. Соціальна стратифікація: поняття та види.
8. Соціальна нерівність, її функції та чинники.
9. Основні соціальні спільноти та прошарки сучасного українського суспільства.
10. Основні функції сучасної сім'ї. Типові норми традиційної та сучасної сім'ї.

Тема 6. Соціальні організації та соціальні інститути.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Сутність соціального інституту.
2. Основні соціальні інститути у сучасному суспільстві.
3. Функції та дисфункції соціального інституту.
4. Види соціальних інститутів.
5. Основні структурні елементи соціального інституту.
6. Поняття та основні риси соціальної організації.
7. Критерії класифікації організацій.
8. Бюрократія як модель організації.
9. Основні риси професійної бюрократії.
10. Базові характеристики бюрократичної організації за М. Вебером.
11. Демократична організація та її основні характеристики.
12. Співвідношення понять соціальний інститут та соціальна організація.

Тема 8. Конфлікт як форма суспільних відносин.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Основні теорії соціальної взаємодії.
2. Соціальні відносини та соціальні конфлікти.
3. Поняття «соціальний конфлікт» та «юридичний конфлікт». Співвідношення понять «конфлікт», «конфліктна ситуація» та «інцидент».
4. Критерії класифікації конфліктів та їх основні види.
5. Позитивні та негативні функції конфліктів.
6. Типологія конфліктів.
7. Кримінальний конфлікт: елементи, фактори виникнення, стадії.
8. Основні об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення конфлікту.
9. Латентна та відкрита стадія конфлікту. Фази конфлікту.
10. Особливості розв'язання, попередження та профілактики конфліктів.

Тема 9. Соціологічні дослідження.

Навчальний час – 2 год.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття соціологічного дослідження та його різновиди.
2. Програма соціологічного дослідження.
3. Основні етапи та процедури соціологічного дослідження.
4. Загальна характеристика й класифікація методів збирання первинної соціологічної інформації.
5. Аналіз документів як джерела інформації, його місце серед інших методів збирання інформації.
6. Спостереження в соціології, його загальна характеристика і місце серед інших методів збирання первинної соціологічної інформації.
7. Соціальний експеримент, його призначення.
8. Опитування як метод збирання соціологічної інформації, його місце серед інших методів.
9. Особливості анкетування. Анкета, її структура. Вимоги до анкети.
10. Специфіка інтерв'ю, його організація. Вимоги до інтерв'ю.
11. Експертна оцінка як різновид опитування.
12. Використання в соціології психологічних методів.
13. Мета та методи обробки первинної соціологічної інформації.

5. Завдання для самостійної роботи

5.1. Підготовка мультимедійних презентацій

Підготувати мультимедійну презентацію на одну із запропонованих нижче тем:

1. Загальна характеристика науки соціології.
2. Співвідношення соціології з іншими науками.
3. Структура соціологічної науки за Мертоном.
4. Закони та категорії соціології.
5. Комплексний підхід до пізнання соціальних феноменів.
6. Методи та функції соціології.
7. О.Конт - основоположник соціології.
8. Теорія соціальної еволюції Г.Спенсера.
9. Соціально-історичний детермінізм К.Маркса.
10. Теоретичні джерела соціології Е.Дюркгейма.
11. Розуміюча соціологія М.Вебера.
12. Соціологічна теорія В. Парето.
13. Німецька формальна соціологія (Г. Зіммель та Ф. Тьонніс).
14. Структурний функціоналізм у соціології (Т.Парсонс, Р.Мертон).

15. Конфліктологічні теорії Л. Козера та Р. Дарендорфа.
16. Символічний інтеракціоналізм Дж. Міда.
17. Сутність понять: людина, індивід, особистість у структурі гуманітарних наук.
18. Соціальні якості людини.
19. Соціальна структура особистості.
20. Основні теорії особистості.
21. Теорія статусу та рольової поведінки.
22. Типологія статусів.
23. Характеристика ролей за Парсонсом.
24. Види соціальної поведінки за Мертоном.
25. Соціалізація особи.
26. Інститути соціалізації.
27. Основні ознаки суспільства.
28. Основні концепції виникнення суспільства.
29. Типологія суспільств за Дж.Ленські.
30. Типологія суспільств за Тофлером.

Загальні методичні рекомендації:

Мультимедійна презентація містить текстові матеріали, фотографії, малюнки, слайд-шоу, звукове оформлення і дикторський супровід, аудіо та відеофрагменти і анімації.

1. При оформленні мультимедійної презентації необхідно дотримуватися єдиного стилю подання інформації.
2. Всі слайди презентації повинні бути виконані в програмі Microsoft PowerPoint будь-якої версії в єдиному стилі.
3. Розмір файлу повинен бути не більш ніж 2Мб, кількість слайдів 10-15.
4. Має бути титульний, інформаційний та підсумковий слайди.
5. Титульний слайд повинен відображати тему презентації і хто її виконав (прізвище, ім'я, навчальна група, курс, факультет).
6. На підсумковому слайді вказується список використаних джерел та стислий висновок роботи.
7. Формат слайдів. Параметри сторінки: - розмір слайдів - екран; орієнтація - альбомна; ширина - 24 см.; висота - 18см.; нумерація слайдів з «1».
8. Формат видачі слайдів - «Презентація на екрані».
9. Оформлення слайдів: шрифти для використання: TimesNewRoman, Arial, ArialNarrow. Не дозволяється змішувати різні типи шрифтів в одній презентації.
10. Написання: звичайний, курсив, напівжирний; колір і розмір шрифту має бути підібраний так, щоб всі надписи чітко читати на обраному полі слайду.
10. У титульному і підсумковому слайді використання анімаційних об'єктів не допускається.
11. Слайди не переповнювати текстом.
12. Використовувати прості слова та речення.
13. Вимоги до інформації: науковість, логічність, доступність, однозначність, лаконічність, завершеність, достовірність, сучасність, достатність.
14. Недопустимість граматичних та інших помилок.
15. На одному слайді не рекомендується використовувати більш ніж 3 кольори: один для фону (світлий), другий для заголовку, третій для тексту.
16. Таблична інформація вставляється до слайду як таблиця текстового процесора MS Word або табличного процесора MS Excel. Але не слід використовувати таблиці з великою кількістю даних.
17. Діаграми готуються з використанням майстра діаграм табличного процесора MS Excel.
18. Надписи до ілюстрованого матеріалу повинні відповідати його змісту.

19. Файлу мультимедійної презентації надати ім'я та розширення ppt. Наприклад: Петренко А. С- petrenko_as.ppt або as_petrenko.ppt
Примітка: у презентації розміщувати тільки оптимізовані (стислі) високої якості зображення.

6. Індивідуальні завдання

Підготовка рефератів

Загальні методичні рекомендації:

Реферат (доповідь) оформлюється у вигляді письмової роботи в обсязі 5-7 сторінок. Представляється на папері та електронному носії.

Приблизна тематика рефератів, доповідей (відповідно до структури навчальної дисципліни):

1. Поняття соціальної структури суспільства.
2. Базові елементи соціальної структури суспільства.
3. Соціально-демографічна структура суспільства.
4. Поняття та ознаки соціальної групи.
5. Поняття та ознаки соціальної спільноти.
6. Співвідношення понять соціальна група та соціальна спільнота.
7. Соціально-класова теорія соціальної структури суспільства.
8. Теорія «середнього класу».
9. Поняття соціальної організації.
10. Характерні риси соціальної організації за Пригожиним.
11. Формальні та неформальні організації.
12. Бюрократія як соціальне явище.
13. Позитивні та негативні риси бюрократії за М. Вебером.
14. Поняття соціального інституту.
15. Умови виникнення та функціонування процесу соціалізації.
16. Типологія соціальних інститутів.
17. Функції соціальних інститутів.
18. Дисфункції соціальних інститутів.
19. Поняття суспільних відносин.
20. Основні форми суспільних відносин.
21. Місце соціальних відносин у системі суспільних відносин.
22. Поняття соціальної взаємодії, основні теорії соціальної взаємодії.
23. Теорія соціальної дії.
24. Соціальний конфлікт як форма взаємодії.
25. Структура соціального конфлікту.
26. Стадії конфлікту.
27. Функції конфліктів.
28. Причини конфліктів.
29. Типологія конфліктів.
30. Розв'язання конфлікту.
31. Поняття соціологічного дослідження.
32. Конкретно-соціологічні методи досліджень.
33. Типологія соціологічних досліджень.
34. Етапи соціологічних досліджень.
35. Структура програми досліджень.

7. Методи навчання

Під час освітнього процесу використовуються такі методи навчання: словесні, наочні, практичні, інноваційні. Методи контролю – усне та письмове опитування, практична перевірка, тестовий контроль тощо.

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів, є такі:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих нормативних та доктринальних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

8.1. Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних, семінарських та консультаціях, результати самостійної роботи осіб, що навчаються) рекомендується проводити за критеріями:

Завдання, задачі, роботи (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

- 0% - завдання не виконано;
- 40% - завдання виконано частково або невчасно, а відповідь містить суттєві помилки методичного характеру;
- 60% - завдання виконано повністю, але невчасно, а відповідь містить суттєві помилки у розрахунках або в методиці;
- 80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте відповідь містить окремі несуттєві недоліки (розмірності, висновки, оформлення тощо);
- 100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

8.2. Ситуаційні справи, конкретні ситуації та інші завдання творчого характеру (% від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

- 0% - завдання не виконано;
- 40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;
- 60% - завдання виконано повністю і вчасно, висновки містять окремі недоліки, судження особи, що навчається не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;
- 80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте висновки містять окремі несуттєві недоліки несистемного характеру;
- 100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Форми поточного та підсумкового контролю

Для ефективної перевірки рівня засвоєння здобувачами знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни використовують наступні методи контролю:

- 1) метод усного контролю;
- 2) метод письмового контролю;
- 3) метод тестового контролю;
- 4) метод програмованого контролю.

Для перевірки рівня засвоєння здобувачами знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни використовують наступні форми контролю:

1) **Поточний контроль успішності** – це систематична перевірка знань здобувачів, яка проводиться викладачем на поточних заняттях відповідно до розкладу та відповідно до силябусу. Поточний контроль здійснюється на кожному занятті відповідно до конкретних цілей теми з метою перевірити ступінь та якість засвоєння матеріалу, що вивчається. В процесі поточного контролю оцінюється самостійна робота здобувачів щодо повноти виконання завдань, рівня засвоєння навчальних матеріалів, оволодіння практичними навичками аналітичної, дослідницької роботи та ін.

2) **Підсумковий контроль** – контроль навчальних досягнень здобувачів з метою оцінки якості освоєння ними програми навчальної дисципліни, що проводиться в період проміжної атестації у формі заліку. Мета підсумкового контролю – виявити засвоєння навчальної дисципліни в цілому, розуміння навчального матеріалу, взаємозв'язок змісту навчального матеріалу, логіку його засвоєння тощо.

8.3. Рейтингова система оцінювання результатів навчання

8.3.1. Нормативне підґрунтя встановлення рейтингу компетентності здобувачів

Нормативним підґрунтям встановлення рейтингу компетентності є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 50 Закону України «Про вищу освіту» формами організації освітнього процесу є: 1) навчальні заняття; 2) самостійна робота; 3) практична підготовка; 4) контрольні заходи.

Розподіл балів, з яких формується рейтинг компетентності здобувача, відбувається між поточним контролем (60 балів) та підсумковим контролем (40 балів).

8.3.2. Рейтинг компетентності здобувачів з навчальної дисципліни

Рейтинг компетентності з навчальної дисципліни, що забезпечуються кафедрою включає *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) та *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи). Що відповідає пропорції за 100-бальною шкалою.

Якщо здобувач виявляє бажання займатися науковою роботою то йому додатково до підсумкового рейтингу компетентності з дисципліни можуть бути зараховані *бали наукової роботи*. У разі зарахування додаткових балів за результатами наукової роботи загальний рейтинг компетентності здобувача з навчальної дисципліни не може перевищувати 100 балів¹.

Якщо сумарний рейтинг компетентності здобувача складає менше 60 балів він вважається таким, що має академічну заборгованість.

8.3.2.1. Рейтинг з навчальної роботи здобувача

Відповідно до структури навчального плану навчальна робота складається з *аудиторної роботи* (лекційні, семінарські заняття) і *самостійної роботи*.

Оцінювання компетентності з навчальної роботи здобувача з дисципліни здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне навчальне заняття та виставлення балів від 2 до 5 (табл. 1).

Розподіл балів, що присвоюються здобувачеві

Таблиця 1

Накопичення балів з тем за усі види робіт	Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
---	----------------------	----------------------------

¹Тобто даний рейтинг є додатковим і у разі перевищення 100 бальної шкали зменшується на ту кількість балів якої перевищують. Наприклад, *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) – 55 балів, *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи) – 35 балів, *рейтингові бали за наукову роботу* – 20 балів, сума $55+35+20=110$, *загальний рейтинг компетентності здобувача вищої освіти* - 100 балів.

Max 60%										Max 40%	Max 100%
Те ма 1.	Те ма 2.	Те ма 3.	Те ма 4.	Те ма 5.	Те ма 6.	Те ма 7.	Те ма 8.	Те ма 9.	Са мос тій на роб ота	залік	
6	6	6	6	6	3	-	6	6	15		

Важливо пам'ятати, що бали це не число, що отримуються в результаті вимірювань і обчислень, а приписане оціночне судження. Виставляючи бали, науково-педагогічний працівник має їх обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика оцінювання рівня компетентності здобувача

Бали	Критерій оцінювання компетентності
2 ²	Незадовільний рівень компетентності. У здобувача відсутні знання навчального матеріалу або він відмовляється відповідати на запитання, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни. Здобувач має <i>фрагментарні знання</i> , що базуються на попередньому досвіді. Не здатен формулювати визначення понять, класифікаційні критерії та тлумачити їхній зміст. Не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань.
3	Достатній рівень компетентності. Здобувач має <i>базові знання</i> з навчальної дисципліни. Формулює юридичні поняття, класифікаційні критерії, але допускає інтерпретаційні помилки. Може виокремити ознаки явища та їх охарактеризувати (риси, властивості, аспекти). Відповідь надається за одним джерелом навчальної літератури. При відтворенні знань застосовує репродуктивний тип мислення, відсутнє системне викладення навчального матеріалу. Не вміє доказово обґрунтовувати свої судження, допускає неточності при використанні знань для вирішення практичних завдань.
4	Добрий рівень компетентності. Здобувач має <i>ґрунтовні знання</i> навчального матеріалу, але під час відповіді допускає незначні помилки. Володіє категоріально-понятійним апаратом та здатен використовувати знання для вирішення практичних завдань. Може охарактеризувати склад (зміст) явища (або внутрішню побудову явища) та його елементів. Може обґрунтувати призначення явища, яке конкретизується у його функціях (напрямах впливу на інші явища). Може навести подібність та відмінність з іншими спорідненими та протилежними явищами. Відповідь надається за декількома джерелами навчальної літератури, з посиланням на нормативно-правові акти та наведенням прикладів. При відтворенні знань застосовує продуктивний тип мислення.
5	Відмінний рівень компетентності. Здобувач має <i>системні знання</i> глибоко і повно засвоїв увесь навчальний матеріал, в якому легко орієнтується, володіє категоріально-понятійним апаратом, вміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Може навести особливості інтерпретації правових явищ в різних

²Здобувачу слід пам'ятати, що отримання зазначеного балу негативно впливає на загальний рейтинг компетентності і може привести до академічної заборгованості.

	<p>теоріях, загальне та відмінне в різних позиціях вчених, як в національному так і в міжнародному та європейському праві (в межах часу, предмету, простору). Здатен обґрунтувати перспективи розвитку правових явищ в Україні. Відповідь надається на основі знань державних програм, концепцій, проектів нормативно-правових актів, а також наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених. Даний рівень компетентності передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і в письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення. При відтворенні знань застосовує евристичний тип мислення.</p>
--	--

Рейтинг компетентності з навчальної роботи здобувача з дисципліни, визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу здобувача, отриманого на семінарських та практичних заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни та помноженого на коефіцієнт K_1 ($K_1=60:5=12$) з округленням результату до цілого числа.

Середній бал здобувача визначається шляхом додавання усіх балів отриманих на семінарських та практичних заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни, поділених на кількість відповідей здобувача з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)³. *При визначенні середнього балу здобувача необхідною умовою його зарахування є те, що відповідні бали мають бути отримані здобувачем не менше як на 50% занять з навчальної роботи. У разі не виконання зазначеної умови або коли середньоарифметичний бал здобувача менший 2,5 здобувач вважається таким, що має академічну заборгованість яку зобов'язаний ліквідувати шляхом відпрацювання тем програми навчальної дисципліни з яких не має відповідних балів.*

8.3.2.2. Рейтинг з підсумкового контролю здобувачів

Відповідно до навчального плану підсумковий контроль із навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право», що забезпечуються кафедрою передбачений у формі заліку (для заочної форм навчання).

Підсумковий контроль із перевірки компетентності з навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою складається письмово або усно за білетами підсумкового контролю які пропонуються здобувачу. Максимальна кількість балів з підсумкового контролю здобувачів становить 40 балів.

Кількість білетів підсумкового контролю має перевищувати кількість здобувачів у навчальній групі не менше ніж на 5 одиниць. Кількість питань в білеті підсумкового контролю з навчальних дисциплін визначається кафедрою з урахуванням специфіки дисципліни⁴.

Оцінювання компетентності здобувача під час підсумкового контролю здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне питання. Виставляючи рівень компетентності, науково-педагогічний працівник має його обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями (табл. 2).

Рейтинг компетентності з підсумкового контролю здобувача визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу здобувача отриманого за кожне питання білету підсумкового контролю помножене на коефіцієнт K_2 ($K_2=40:5=8$) з округленням результату до цілого числа.

³Наприклад, з дисципліни навчальним планом передбачено 5 семінарських та практичних занять. Для того щоб не мати академічної заборгованості здобувач має відповідати більше ніж на 50% занять тобто на 3 парах. Отже, виконуючи зазначену вимогу він працював на першому занятті і отримав 3 бали, на другому занятті він не підготувався і отримав 2 бали (які в подальшому пересклав на 4), на третьому занятті здобувач був відсутній з поважної причини, отримав «Н», яку в подальшому пересклав на 3 бали, на останньому – 4 бали. Середньоарифметичний бал складає загальна сума балів поділена на кількість оцінок $(3+2+4+3+4):5=3,2$. Відповідно рейтинг компетентності з навчальної роботи здобувача буде $3,2 \times 12 = 38,4 \approx 38$.

⁴Наприклад, два теоретичних питання, одне практичне, одне питання з переліку питань що виноситься на самостійну роботу.

Середньоарифметичний бал здобувача з підсумкового контролю визначається шляхом додавання усіх балів отриманих за кожне питання білету підсумкового контролю поділених на кількість питань білету з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)⁵.

8.3.3. Рейтинг наукової роботи здобувача

За результатами семестрової наукової роботи здобувача його рейтинг компетентності з дисципліни може бути підвищений з урахуванням рівнів результативності такої роботи.

Рейтингові бали за наукову роботу здобувачів нараховуються з урахуванням рівнів результативності цієї роботи. Відповідні значення рівнів та додаткові бали визначаються згідно з таблицею (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика оцінювання рівня творчих досягнень здобувача

Результати творчої роботи здобувача	Рівень результативності та додаткові бали
Стаття у факультетському (інститутському) збірнику, призове місце на конкурсі наукових робіт здобувачів (здобувачів, студентів) факультету (інституту), приз за експонат на виставці здобувачів (студентських) робіт, доповідь на факультетській (інститутській) науковій конференції та ін.	I рівень, факультетський (інститутський) – 5 балів
Ті ж досягнення на заходах академічного рівня, прийняття до розгляду заявки на патент та ін.	II рівень, академічний – 10 балів
Ті ж досягнення на заходах міжвузівського рівня чи МОН, МВС декілька досягнень II рівня, участь у республіканських виставках, національних олімпіадах, отримання державного патенту, заявка на закордонне патентування.	III рівень, міністерський, міжвузівський – 15 балів
Статті в міжнародних збірниках та журналах, доповіді на міжнародних конференціях і семінарах, участь у міжнародних олімпіадах, конкурсах та виставках, отримання закордонного патенту.	IV рівень, міжнародний – 20 балів

⁵Наприклад, здобувач відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів, за четверте 2 бали. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання заліку буде $((3+4+5+2)\div 4)\times 8 = 28$. Або інший приклад, здобувач відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання заліку буде $((3+4+5)\div 3)\times 8 = 32$. Або ще приклад, здобувач відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 4 бали, за друге 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання заліку буде $((4+5)\div 2)\times 8 = 36$.

8.4. Фіксація результатів компетентності здобувача

Для занесення результатів компетентності здобувача у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача використовується таблиця співвідношення між рейтингом здобувача та ECTS оцінками (табл. 4).

Таблиця 4

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Зараховано	A	відмінне виконання
85-89	Зараховано	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	Зараховано	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	не зараховано	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

9.1. Під час проведення занять в очному (offline) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення:

інтерактивні, мультимедійні проектори, комп'ютери, планшети, інтерактивна дошка.

9.2. Під час проведення занять в змішаний (blended) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення:

доступ до дистанційних навчальних курсів дисциплін на офіційному вебпорталі НАВС через мережу Інтернет.

9.3 Під час проведення занять без очної складової в дистанційному режимі (on-line) за вибором викладача використовується:

програмне забезпечення через мережу Інтернет.

10. Перелік питань/завдань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни

Перелік контрольних питань формується відповідно до структури програми навчальної дисципліни і містить наступні питання:

Поняття соціології, її предмет та об'єкт.

Історія розвитку соціології у країнах Західної Європи та США.

Історія становлення та розвитку соціологічної думки в Україні.

Функції соціології, її завдання у вирішенні проблем реформування суспільства.

Галузеві соціології, предмет їх вивчення.

Закони та категорії соціології.

Місце соціологія в системі суспільних і гуманітарних наук.

Сутність понять «людина», «індивід», «особистість».

1. Соціальна структура особистості. Структурні елементи особистості: фізіолого-біологічний, психологічний та соціологічний.
 2. Типи особистості.
 3. Рівні інтеграції індивіда в суспільство: соціально-економічний, функціональний, нормативний і міжособовий.
 4. Соціалізація: сутність, поняття, механізми.
 5. Самосвідомість, соціальний статус, система соціальних ролей.
 6. Основні теорії особистості.
 7. Сутність соціальної девіації. Девіантна поведінка та її види.
 8. Соціологічні теорії девіантної поведінки.
 9. Соціальна норма і відхилення від неї.
 10. Соціальні норми поведінки у різних соціальних категоріях і групах.
 11. Типологія відхилень. Ознаки соціальних відхилень. Соціальний контроль.
 12. Види девіантної поведінки підлітків: адитивна, психопатична, деліквентна.
 13. Соціологічні теорії злочинності як девіантної поведінки.
 14. Функції і зміст соціального контролю.
 15. Злочинність як соціальне явище. Соціальні характеристики злочинної поведінки.
 16. Теорії походження та причини злочинності.
 17. Контркультура (субкультура) злочинного світу та її види. Чинники розповсюдження кримінальної субкультури в українському суспільстві.
 18. Причини та чинники розповсюдження девіації.
 19. Профілактика девіантної поведінки.
 20. Соціологічні уявлення про суспільство. Закони розвитку суспільства.
- Суспільство як система.
21. Визначення суспільства. Основні ознаки суспільства
 22. Основні концепції виникнення суспільства.
 23. Співвідношення понять «суспільство», «держава», «громадянське суспільство».
 24. Основні методологічні підходи до розгляду суспільства.
 25. Індустріальне та постіндустріальне суспільство.
 26. Сучасний світ: постіндустріальне (інформаційне) суспільство.
 27. Глобальні проблеми сучасного суспільного розвитку.
 28. Поняття та види соціальних груп.
 29. Соціальні ролі і статуси.
 30. Соціальні спільноти та їх види (за ступенем стійкості, за розмірами, за змістом).
 31. Соціальні інститути (економічні, політичні, морально-культурні, у сфері сім'ї).
 32. Класовий та стратифікаційний підхід до соціальної структури суспільства.
 33. Соціальна стратифікація: поняття та види.
 34. Соціальна нерівність, її функції та чинники.
 35. Основні соціальні спільноти та прошарки сучасного українського суспільства.
 36. Основні функції сучасної сім'ї. Типові норми традиційної та сучасної сім'ї.
 37. Сутність соціального інституту.
 38. Основні соціальні інститути у сучасному суспільстві.
 39. Функції та дисфункції соціального інституту.
 40. Види соціальних інститутів.
 41. Основні структурні елементи соціального інституту.
 42. Поняття та основні риси соціальної організації.
 43. Критерії класифікації організацій.
 44. Бюрократія як модель організації.
 45. Основні риси професійної бюрократії.
 46. Базові характеристики бюрократичної організації за М. Вебером.
 47. Демократична організація та її основні характеристики.

48. Співвідношення понять соціальний інститут та соціальна організація.
 49. Соціально-політична сфера суспільства, система політичних відносин.
 50. Поняття і категорії соціології політики. Її предмет та об'єкт.
 51. Функції, мета та методи соціології політики.
 52. Політичні інститути.
 53. Політична культура.
 54. Політична структура суспільства.
 55. Поняття громадської думки, її відмінність від оціночного судження, настрою.
- Формування та функціонування громадської думки.
56. Основні теорії соціальної взаємодії.
 57. Соціальні відносини та соціальні конфлікти.
 58. Поняття «соціальний конфлікт» та «юридичний конфлікт». Співвідношення понять «конфлікт», «конфліктна ситуація» та «інцидент».
 59. Критерії класифікації конфліктів та їх основні види.
 60. Позитивні та негативні функції конфліктів.
 61. Типологія конфліктів.
 62. Кримінальний конфлікт: елементи, фактори виникнення, стадії.
 63. Основні об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення конфлікту.
 64. Латентна та відкрита стадія конфлікту. Фази конфлікту.
 65. Особливості розв'язання, попередження та профілактики конфліктів.
 66. Поняття соціологічного дослідження та його різновиди.
 67. Програма соціологічного дослідження.
 68. Основні етапи та процедури соціологічного дослідження.
 69. Загальна характеристика й класифікація методів збирання первинної соціологічної інформації.
 70. Аналіз документів як джерела інформації, його місце серед інших методів збирання інформації.
 71. Спостереження в соціології, його загальна характеристика і місце серед інших методів збирання первинної соціологічної інформації.
 72. Соціальний експеримент, його призначення.
 73. Опитування як метод збирання соціологічної інформації, його місце серед інших методів.
 74. Особливості анкетування. Анкета, її структура. Вимоги до анкети.
 75. Специфіка інтерв'ю, його організація. Вимоги до інтерв'ю.
 76. Експертна оцінка як різновид опитування.
 77. Використання в соціології психологічних методів.
 78. Мета та методи обробки первинної соціологічної інформації.

11. Рекомендовані джерела інформації

Основна

1. Горлач Н., Кремень В. Волович В. Соціологія. Підручник. – К: Центр навчальної літератури. 2019. 808 с.
2. Загальна соціологія: [хрестоматія] / концепція, упоряд., перекл. А.В. Фурман, В.С. Біскуп, О.С. Морщакова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 354с.
3. Підлісний М.М. Соціологія молоді: навчально-методичний посібник денної форми навчання. – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2019. 92с.
4. Соціологія: навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання, що вивчають «Соціологію» / О. В. Горпинич, О. Ю. Клименко, Л. М. Москаленко, М. С. Труш, В. Ф. Ятченко.– Київ : ДУТ, 2019. 235 с.
5. Соціологія: Підручник / За ред. докт. соціол. наук, проф. В.М. Пічі. – 4-те видання, виправлене. - Львів: "Магнолія 2006". 2009. с. 293

6. Теорія та практика соціологічних досліджень: соціологія та психологія: Навчальний посібник / Упорядники: Г.Б. Черушева, В.В. Турбан, В.В. Бушанський. За заг ред. Г.Б. Черушевої. – К.: "Видавництво Дельта", 2011. 85 с.

Додаткова

7. Болтівець С. Молодь як об'єкт ювенологічних досліджень // Психологія і суспільство. 2018. №4. С. 94-106.

8. Ворона В. Академічна соціологія в Україні (1918-2018). У 2-х томах. Том 1. Історія становлення та розвитку. Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. 526 с.

9. Ворона В. Академічна соціологія в Україні (1918-2018). У 2-х томах. Том II. Спогади інтерв'ю статті.- Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 345 с.

10. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах.- Київ: Наш формат, 2020. 448 с.

11. Гуменюк Л.Й. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). У 2-х томах. – Т.1. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. – [Електронний ресурс]

12. Гвоздецька Б., Рюль В., Варга Н. Соціологія: методичні матеріали до самостійної роботи : навчально-методичний посібник . Ужгород, 2021. 111 с.

13. Ляшенко Н.О. Соціологія сім'ї : конспект лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія» у 2-х частинах. Ч. I. Сім'я як соціальний інститут / Н.О. Ляшенко, Н.М. Семке. – Харків : НТУ «ХП», 2018. 96 с.

14. Пилипенко В. Соціальний діалог і трансформаційні зміни в Україні. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2018. 184 с.

15. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Спільноти: суспільна уява і практики конструювання. Матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Спільноти: суспільна уява і практики конструювання», 18- 19 квітня 2019 р., (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка [під ред. к. ф.- м. н. Горбачика А. П., д. соц. н. Куценко О. Д., д. соц. н. Судакова В. І., д. соц. н. Мазурика О. В. д.соц.н. Петрушиної Т. О. к. ф.-м. н. Сидорова М. В.-С.]. – К.: Логос, 2019. 240 с.

16. Райт Е.О. Підходи до класового аналізу: колективна монографія.- Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 287 с.

17. Соціологія: теорії середнього рівня: навчальний посібник / за наук. ред. Ю. Ф. Пачковського [Н. В. Коваліско, Т. Д. Лапан, Н. Й. Черниш та ін.]. Київ : «Каравела», 2020. 356 с.

18. Соціологія // Навчальний контент (конспект або розширений план лекцій) з навчальної дисципліни для денної форми навчання – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 157с.

19. Титаренко О. О. Соціологія : навчальний посібник / О. О. Титаренко. – Київ: ВД «Дакор», 2020. 210 с.

20. Українське суспільство: що знаємо, чого не знаємо і чого уникаємо? – К.: Ін-т соціології НАН України, 2018. 152 с.

21. Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми. До 70-річчя В. Паніотто за наук. ред. В.С. Бакірова, Є.І. Головахи. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2017. 208 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://zakon1.rada.gov.ua> – Законодавство України
2. <http://rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України
3. <http://www.president.gov.ua/> - Президент України
4. <http://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал (Кабінет Міністрів України)

5. <http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції України
6. <http://www.ccu.gov.ua/uk/index> - Конституційний суд України
8. <http://www.scourt.gov.ua> - інформаційний сервер Верховного Суду України
9. <http://reyestr.court.gov.ua/> - Єдиний державний реєстр судових рішень
10. <http://court.gov.ua/sudy/> - Судова влада України
11. <http://www.vru.gov.ua/> - Вища рада юстиції
12. <http://vkksu.gov.ua/> - Вища кваліфікаційна комісія суддів України
13. <http://nbuv.gov.ua> - Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
14. <http://www.univ.kiev.ua> – бібліотека Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
15. <http://www.library.ukma.kiev.ua> – наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія"
16. <http://www.osvita.org.ua/> - Освітній портал
17. <http://student.pp.ua/load> - Студентський портал України
18. <http://studrada.com.ua/libonline> - Центральний юридичний портал України
19. <http://ukr-pravo.at.ua/> - Правовий портал
20. <http://www.nbuv.gov.ua/nyub/journals.html>. - Наукова юридична періодика України
21. http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html - Юридичні інформаційні ресурси
22. <http://jurconsult.net.ua/> - Всеукраїнський юридичний портал
23. <http://law.univ.kiev.ua/> - Сайт юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка